

УДК 657.37: 378.4

Амбарчян М.С., к.е.н.

Київський національний університет технологій та дизайну

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ, БРИТАНІЇ ТА США: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

В статті здійснено порівняльний аналіз змісту та структури фінансових звітів державних університетів України, Британії та США. Автором визначені якісні ознаки, за якими фінансова звітність українських вишів суттєво поступається фінансовій звітності університетів Британії та США. Виокремлено зовнішні джерела фінансування діяльності університетів, які не мають відповідників в Україні.

Ключові слова: фінансова звітність, бюджетні установи, університети Британії та США, ендаумент-фонд.

Амбарчян М.С.

ФИНАНСОВАЯ ОТЧЕТНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ УКРАИНЫ, БРИТАНИИ И США: АНАЛИТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье осуществлен сравнительный анализ содержания и структуры финансовых отчетов государственных университетов Украины, Британии и США. Автором определены качественные характеристики, по которым финансовая отчетность украинских вузов существенно уступает финансовой отчетности университетов Британии и США. Выделены внешние источники финансирования деятельности университетов, которые не имеют аналогов в Украине.

Ключевые слова: финансовая отчетность, бюджетные учреждения, университеты Британии и США, эндаумент-фонд.

Ambarchian M.

FINANCIAL REPORTS OF PUBLIC UNIVERSITIES OF UKRAINE, THE UNITED KINGDOM, AND THE USA: ANALYTICAL ASPECT

The article contains a comparative analysis of the content and structure of financial reports released by public universities of Ukraine, the United Kingdom, and the USA. Having estimated the reports according to proposed qualitative characteristics, the author indicates that the reports of Ukrainian universities are inferior to that of the United Kingdom and the USA. The author has determined external sources of financing university activities, which have no equal in Ukraine.

Key words: financial reports, state-funded institutions, universities of the United Kingdom and the USA, endowment fund.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Реформування української системи освіти з метою впровадження стандартів Європейського Союзу вимагає розкриття інформації про діяльність вищих навчальних закладів. Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України «Деякі питання оприлюднення інформації про діяльність вищих навчальних закладів» та вимог Закону України «Про вищу освіту» вищі навчальні заклади зобов'язані розміщувати на своїх веб-сайтах інформацію фінансового характеру, а саме: кошторис; річний фінансовий звіт; інформацію про використання бюджетних коштів; інформацію про проведення тендерних процедур [1, 2]. Аналіз зазначеної фінансової інформації дає змогу визначити ступінь конкурентоспроможності вітчизняних вишів у порівнянні з вищими навчальними закладами Європи та США. Саме таке порівняння уможливорює прийняття доцільних

управлінських рішень, що забезпечать підвищення ефективності української системи вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Методика бухгалтерського обліку та економічного аналізу діяльності бюджетних установ досліджується у працях українських учених, серед яких Р. Т. Джога, С. В. Свірко, С. О. Левицька, О. О. Дорошенко [3-6]. Розроблені та удосконалені зазначеними науковцями концептуальні основи бухгалтерського обліку в державному секторі були застосовані в процесі здійснення аналітичної оцінки фінансової звітності державних університетів України. Незважаючи на це, проблема наближення методики формування звітності бюджетних установ до вимог міжнародних стандартів обліку в державному секторі не є суттєво дослідженою.

Цілі статті. Варто зазначити, що основною проблемою вітчизняної системи вищої освіти є аж ніяк не рівень викладання та обсяги і зміст навчальних програм, що пропонуються студентам, а рівень фінансування освіти та невідповідність насправді здобутих студентом знань кваліфікації, визначеної у дипломі. Оскільки друга проблема є лише питанням особистої мотивації студента, перед економічною наукою постає питання аналітичної оцінки обсягів, джерел отримання та напрямів використання фінансових ресурсів державними навчальними закладами України та порівняння їх з аналогічними показниками університетів Великої Британії та США.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для вирішення поставленого наукового завдання автором здійснено порівняльний аналіз показників фінансової звітності НТУУ «Київський політехнічний інститут» із показниками фінансової звітності державних університетів Великої Британії та США за 2014 р., а саме: Оксфордського та Кембриджського університетів (Британія); Університету Каліфорнії у Берклі та Мічиганського університету (США) [7-11].

У результаті вивчення звітності автором була виявлена значна кількість відмінностей у змісті та структурі звітності університетів зазначених країн. Нижче будуть поступово розглянуті всі виявлені особливості.

Доступність звітності. В процесі підбору інформаційної бази для дослідження автором було визначено, що у вільному доступі в мережі Інтернет знаходиться фінансова та бюджетна звітність менше 15 українських вишів. На противагу, кожний університет Британії та США подає на власному сайті комплект фінансової звітності.

Повнота інформації у звітності. Розміщені на сайтах українських вишів комплекти звітності [12-14] включають не всі передбачені законодавством форми фінансової та бюджетної звітності [15]. Університети Британії та США подають звітність у формі одного файлу, який включає не тільки звітність, а також примітки до неї та облікову політику установи. Варто зазначити, що звітність найкрупніших університетів Британії та США є консолідованою, що свідчить про те, що державні університети цих країн є материнськими компаніями груп компаній. Примітки до звітності за інформаційною наповненістю не поступаються приміткам до звітності найбільших банківських груп світу, наприклад, таких як БНП Паріба та УніКредит Груп [16, 17]. Серед приміток до звітності присутні такі, аналогів яким немає не тільки серед форм звітності бюджетних установ, а й іноді у примітках до звітності українських підприємств та організацій, зокрема: пенсійне забезпечення співробітників; соціальні виплати співробітникам в процесі трудової діяльності; соціальні виплати співробітникам після виходу на пенсію; перелік інвестицій, здійснених університетом; доходи від ендаумент-фондів; перелік неприбуткових організацій, діяльність яких фінансується університетом; перелік дочірніх та асоційованих компаній університету; аудиторський висновок.

Джерела доходів та напрямки витрат. Порівняльний аналіз звітів про фінансовий результат університетів західних країн та України дозволив згрупувати однакові та відмінні джерела доходів (рис. 1) та напрямки витрат (рис. 2) вищів у розрізі країн розташування.

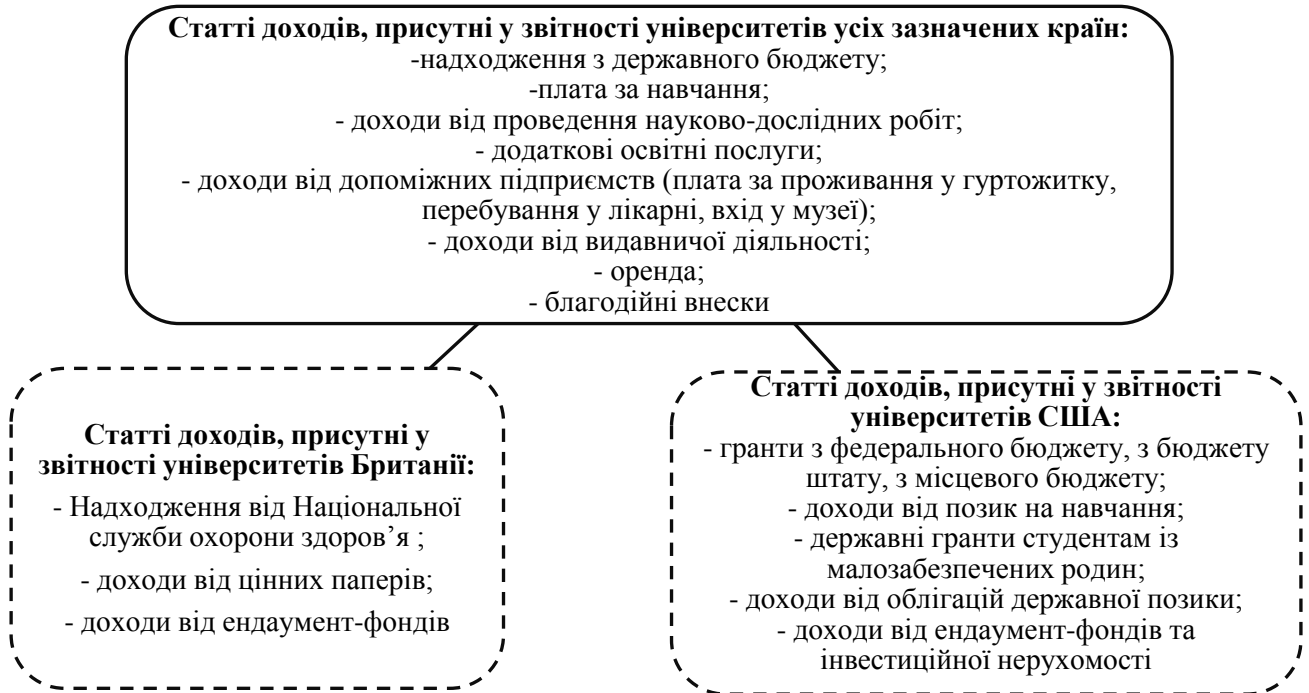

Рис.1. Статті доходів державних університетів України, Британії та США

*Складено автором на основі джерел [7-11]

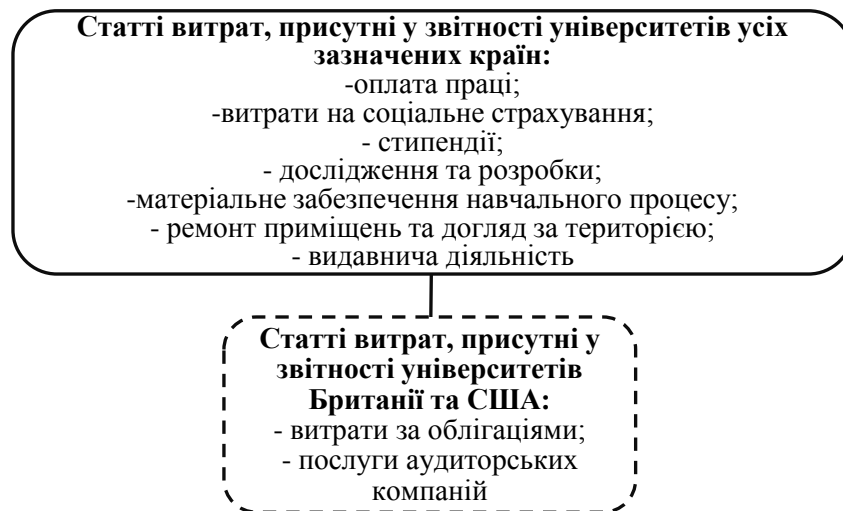

Рис.2. Статті витрат державних університетів України, Британії та США

*Складено автором на основі джерел [7-11]

У результаті вертикального аналізу зазначених звітів автором були виокремлені статті доходів та витрат, які мають найбільшу частку в загальному обсязі доходів та витрат НТУУ «КПІ» (табл. 1), університетів Британії (табл. 2) та США (табл. 3). Так, серед доходів НТУУ «КПІ» найвагомішу частку складають асигнування з державного бюджету (81,9 %), а доходи від виконання науково-дослідних робіт становлять всього 2,31%, що свідчить про низький ступінь попиту комерційних підприємств на наукові

розробки університету (попри те, що НТУУ «КПІ» є одним із провідних технічних наукових центрів України). В структурі видатків перші три місця займають частки, що припадають на оплату праці (50,97%), нарахування на зарплату (16,09%) та стипендія (16,22%), що разом складають 83,28 %. Це свідчить про високе навантаження статей, пов'язаних з відтворенням людського капіталу, на бюджет університету. Недостатність фінансування матеріально-технічного оснащення (на капітальний ремонт приміщень припадає 1,21% витрат) призводить до морального та фізичного зношення матеріальної бази університету та низького ступеня участі в НДР.

Таблиця 1

Частка найбільших за обсягом статей доходів та видатків в загальному обсязі доходів та видатків НТУУ «КПІ»

Доходи		Видатки	
Стаття	%	Стаття	%
Надходження з Державного бюджету України	81,9	Оплата праці	50,97
Плата за навчання	6,72	Нарахування на зарплату	16,09
Проживання в гуртожитку	4,85	Стипендія	16,22
Науково-дослідні роботи	2,31	Комунальні послуги	5,23
Інші доходи	4,21	Капітальний ремонт приміщень	1,21
		Інші витрати	10,28

*Розраховано автором на основі джерела [7]

Таблиця 2

Частка найбільших за обсягом статей доходів та витрат в загальному обсязі доходів та витрат університетів Великої Британії

Доходи				Витрати			
Оксфордський університет		Кембриджський університет		Оксфордський університет		Кембриджський університет	
Стаття	%	Стаття	%	Стаття	%	Стаття	%
НДР	40,7	НДР	24,7	Оплата праці	42,3	Оплата праці	33,5
Плата за навчання	20,1	Центр сертифікації рівня володіння англійською мовою	22,7	Операційні витрати на НДР	14,7	Операційні витрати Центру сертифікації	12,4
Надходження з державних бюджетів	15,5	Видавнича діяльність	17,2	Пенсійне забезпечення	6,2	Операційні витрати видавництва	11,1
Видавнича діяльність	4,2	Плата за навчання	13,8	Операційні витрати на матеріали та інвентар	5,9	Операційні витрати на НДР	9,2
Інші доходи	19,5	Надходження з державних бюджетів	11,9	Витрати на соціальне страхування	3,5	Інші витрати	33,8
		Інші доходи	9,7	Інші витрати	27,4		

*Розраховано автором на основі джерел [8, 9]

На відміну від НТУУ «КПІ», найбільшим джерелом доходів британських університетів є надходження від НДР (табл. 2). І хоча у структурі доходів Оксфордського університету плата за навчання займає друге місце, у структурі доходів Кембриджського університету друге місце займають надходження від платної послуги щодо підтвердження рівня знання англійської мови, що найчастіше користується попитом в осіб, що не є студентами вишу. Досить цікавим фактом є те, що в структурі

витрат британських університетів витрати на НДР займають не значну частку. Це свідчить про те, що рівень віддачі коштів від НДР на одиницю вкладених у НДР коштів є високим.

Таблиця 3

Частка найбільших за обсягом статей доходів та витрат в загальному обсязі доходів та витрат університетів США

Доходи				Витрати			
Університет Каліфорнії		Мічиганський університет		Університет Каліфорнії		Мічиганський університет	
Стаття	%	Стаття	%	Стаття	%	Стаття	%
Гранти з федерального та місцевого бюджетів, від приватних осіб	27,4	Надходження від допоміжних підприємств	42,4	Оплата праці	40,0	Оплата праці та страхування	64,5
Плата за навчання	26,8	Інвестиційні доходи	21,4	Соціальні виплати співробітникам	21,5	Матеріали та інвентар	25,2
Асигнування з державного бюджету	11,9	Плата за навчання	18,2	Амортизація	7,1	Амортизація	7,6
Благодійні внески	7,4	Гранти з федерального та місцевого бюджетів, від приватних осіб	11,2	Матеріали та інвентар	6,8	Стипендія	1,9
Надходження від допоміжних підприємств	7,2	Асигнування з державного бюджету	4,2	Стипендії	4,6	Інші витрати	0,8
Інші доходи	19,3	Інші доходи	2,6	Інші витрати	20,0		

*Розраховано автором на основі джерел [10, 11]

Як свідчать дані звітності, частки надходжень від НДР у структурі доходів досліджуваних університетів США є незначними. Тому, автором було вирішено не включати їх до таблиці 3. В структурі доходів університету Каліфорнії на першому місці знаходиться частка надходжень у формі грантів (27,36%). Водночас, у структурі доходів Мічиганського університету перше місце займає частка доходів від допоміжних підприємств (університетської лікарні, бібліотеки тощо), що становить 42,35%. Також, для Мічиганського університету є характерною висока, у порівнянні з іншими досліджуваними вишами, частка інвестиційних доходів (21,4%). У структурі витрат досліджуваних університетів США, як і попередніх вишів, найбільшу частку становлять витрати на оплату праці та соціальне страхування. На відміну від інших вишів, витрати на матеріальне забезпечення навчального процесу становлять достатньо значну частку у структурі витрат Мічиганського університету (25,15%).

В результаті аналізу вищезазначених звітів автором було виявлено дві статті доходів, що присутні в структурі доходів усіх 5 університетів, а саме – надходження з державного бюджету та плата за навчання. Автором визначено, що для всіх досліджуваних університетів, окрім НТУУ «КПІ», плата за навчання є вагомим статтею фінансування діяльності університетів (рис.3).

Рис.3. Співвідношення між частками надходжень з державного бюджету та плати за навчання в загальному обсязі доходів університетів

*Розраховано автором на основі джерел [7-11]

В результаті аналізу вищезазначених звітів автором було виявлено статтю витрат, що присутня в структурі витрат усіх 5 університетів, а саме – оплата праці та соціальне страхування співробітників. Автором визначено, що для всіх досліджуваних університетів оплата праці та соціальне страхування співробітників є вагомим статтею витрат: показник кожного університету становить більше 40% від загального обсягу витрат відповідного університету (рис.4).

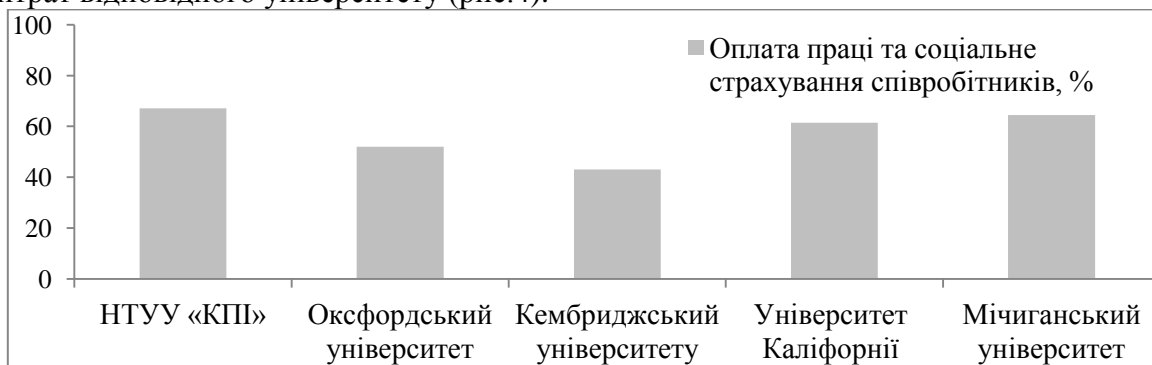

Рис.4. Частка витрат на оплату праці та соціальне страхування в загальному обсязі витрат університетів

*Розраховано автором на основі джерел [7-11]

Співпраця з комерційними підприємствами у сфері науково-дослідних робіт. Здійснений вертикальний аналіз засвідчив, що в університетах Британії найбільша частка доходів університетів отримується у результаті проведення НДР на замовлення комерційних підприємств.

Таблиця 4

Зовнішні джерела фінансування діяльності університетів, які не є платою за послуги

Україна	Британія	США
Бюджетні асигнування	Гранти Ради з фінансування вищої освіти в Англії (Funding body grants)	Гранти з федерального бюджету, бюджету штату, місцевого бюджету, від приватних осіб
Благодійні внески	Доходи від ендаумент-фондів	Доходи від ендаумент-фондів
Надходження від суб'єктів економіки для виконання цільових заходів	Благодійні внески	Асигнування штату (State educational appropriations, State financing appropriations)

Банківські позики	Випуск облігацій	Субсидії, отримані внаслідок придбання облігацій Білд Америка (Build America Bonds federal interest subsidies)
Позики від інших бюджетних установ	Банківські позики	Федеральний Пелл грант (Federal Pell Grants)
Розміщення коштів на депозитах	Інвестиції в дочірні та асоційовані компанії	Інвестиції в дочірні та асоційовані компанії
	Інші інвестиційні доходи	Випуск облігацій
		Благодійні внески
		Інші інвестиційні доходи

На противагу 2,31% у загальному обсязі доходів НТУУ «КПІ» (табл. 1), в Оксфордському та Кембриджському університетах доходи від участі в НДР становлять 40,73% та 24,67% (табл. 2) у загальному обсязі доходів відповідно. Це свідчить про високий рівень інтеграції вишів у господарську діяльність країни.

Таблиця 5

Інструменти фінансування діяльності університетів, які не мають відповідників в Україні

Інструмент	Механізм функціонування
Ендаумент-фонди (endowment funds)	Інвестиційний фонд, капітал якого формується на основі благодійних внесків з метою підтримки діяльності університету шляхом періодичної виплати визначеної суми коштів
Випуск облігацій	Університети випускають як облігації, звільнені від оподаткування, так і облігації, що оподатковуються
Неурядові спонсорські програми	Фінансування наукових досліджень студентів та учених
Інвестиції в дочірні та асоційовані компанії	Університети володіють частками капіталу інших прибуткових та неприбуткових компаній
Субсидії, отримані внаслідок придбання облігацій Білд Америка (Build America Bonds federal interest subsidies)	У результаті придбання цих державних облігацій університет надає кошти на розвиток об'єктів громадської інфраструктури. Навзаєм, університет отримує податкову знижку у процесі сплати податків
Федеральний Пелл грант (Federal Pell Grants)	Гранти уряду для оплати навчання студентів із малозабезпечених родин

*Складено автором на основі джерел [18-20]

Взаємодія з комерційним сектором. Аналіз звітності дав змогу визначити, що університети Британії та США продають власні акції, купують та продають акції інших компаній, випускають та купують облігації. Так, у 2014 р. Оксфордський університет продав частку у капіталі компанії NaturalMotion (розробник комп'ютерних ігор та графіки), вартість якої становила 33,6 млн. фунтів стерлінгів. У 2012 р. Кембриджський університет випустив облігації загальною вартістю 350 млн. фунтів (які продавались на Лондонській фондовій біржі), а у 2014 р. придбав корпоративні та державні облігації на суму 15 млн. фунтів. Університет Каліфорнії у 2013 р. випустив облігації на загальну суму 1 541,2 млн. доларів, причому, пакет облігацій складається з цінних паперів двох типів: з терміном погашення до 2050 р. та з терміном погашення до 2112 р. Це свідчить про те, що провідні державні університети Британії та США є надійними учасниками світового фондового ринку.

Взаємодія з державою. Специфіка вишів Британії та США полягає в тому, що вони поєднують в собі ознаки комерційної компанії (описані вище) та неприбуткової установи. Функціонуючи як неприбуткова установа, університети: отримують державні гранти на дослідження та розробки; отримують асигнування з держбюджету; адмініструють за дорученням держави сплату відсотків та повернення державної студентської позики на навчання; отримують федеральні гранти на забезпечення

оплати навчання студентів з малозабезпечених родин; отримують податкову знижку у випадку придбання облігацій державної позики.

Соціальне забезпечення співробітників. Якщо функція соціального забезпечення співробітників українських вишів виражається лише через сплату єдиного соціального внеску, то університети Британії та США забезпечують широкий соціальний пакет для співробітників: мають один або більше власних пенсійних фондів та роблять внески у загальнодержавний пенсійний фонд; здійснюють соціальне страхування здоров'я не тільки дійсних співробітників, а й тих співробітників, які вийшли на пенсію; надають додаткові соціальні послуги для співробітників (знижки на навчання в університеті; знижки на залізничні квитки; оплата гувернанток для дітей співробітників; безкоштовне відвідання спорткомплексу; різні види страхування).

Зовнішні джерела фінансування діяльності університетів, які не є платою за послуги. Вартою уваги є різноманітність зовнішніх джерел фінансування діяльності університетів України, Британії та США, які можуть існувати як у формі доходів, що не є платою за послуги (наприклад, доходи від депозитів та вкладень у інвестиційні фонди), так і у формі залучених коштів (позики, випуск облігацій) (табл. 4). Якщо для українських вишів така різноманітність джерел фінансування є скоріше декларативною (на практиці державні університети на беруть банківські позики та не розміщують кошти на депозитах), то університети Британії та США широко застосовують зовнішні джерела фінансування, багатьом з яких немає відповідників в Україні (табл.5).

Висновки. Порівняльний аналіз фінансових звітів державних університетів України, Великої Британії та США дав змогу зробити висновок про те, що за своїми змістом та структурою українська фінансова звітність суттєво поступається іноземній. Доступність та повнота інформації у звітності університетів Британії та США, більший спектр напрямків доходів та витрат, широкий вибір джерел зовнішнього фінансування, тісна співпраця з комерційними підприємствами, здійснення операцій на фондовому ринку, здійснення фінансових операцій за дорученням держави, високі стандарти соціального забезпечення співробітників свідчать про те, що державні університети Британії та США є вагомими учасниками як сектору прибуткових, так і сектору неприбуткових організацій.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України «Деякі питання оприлюднення інформації про діяльність вищих навчальних закладів» : прийнятий 19.02.2015 № 166 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-02-26/3595/nmo-166-1.pdf>.
2. Закон України «Про вищу освіту» : прийнятий Верховною Радою України 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Джога Р. Т. Бухгалтерський облік у бюджетних установах : підручник / Р. Т. Джога, С. В. Свірко, Л. М. Сінельник; за заг. ред. Р. Т. Джоги. — К. : КНЕУ, 2003. — 483 с.
4. Свірко С.В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: методологія та організація : монографія / С.В. Свірко. – К. : КНЕУ, 2006. – 244 с.
5. Левицька С. О. Облік та аналіз діяльності бюджетних установ: монографія / С. О. Левицька. – Рівне: УДУВГП, 2004. – 233 с.
6. Дорошенко О.О. Контроль господарської діяльності бюджетних установ в умовах модернізації державних фінансів України : монографія / О.О. Дорошенко. – Рівне: НУВГП, 2012. – 294 с.
7. Офіційний сайт НТУУ «Київський політехнічний інститут». – Режим доступу : http://kpi.ua/budget_14.
8. University of Oxford. Financial Statements 2013/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ox.ac.uk/sites/files/oxford/field/field_document/Financial_Statements2013_14.pdf.
9. University of Cambridge. Reports and financial statements for the year ended 31 July 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.cam.ac.uk/system/files/reports_and_financial_statements_2014.pdf
10. University of California, Berkeley. Annual Financial Report 2013-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://controller.berkeley.edu/sites/default/files/2013-14_financial.pdf.
11. University of Michigan's 2014 Annual Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.finance.umich.edu/reports/2014/>.
12. Офіційний сайт Таврійського державного агротехнологічного університету. – Режим доступу : <http://www.tsatu.edu.ua/buhhalterija/finansova-zvzvitnist/>.
13. Офіційний сайт Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. – Режим доступу : http://www.chnu.cv.ua/index.php?page=/ua/finans_inf

14. Офіційний сайт Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Режим доступу : http://udpu.org.ua/viewpage.php?page_id=797.
15. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку складання фінансової, бюджетної та іншої звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів» : прийнятий 24.01.2012 № 44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0196-12>.
16. Unicredit consolidated reports and accounts 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.unicreditgroup.eu/content/dam/unicreditgroup/documents/en/investors/financial-reports/2014/2014-Consolidated-Reports-and-Accounts.pdf>.
17. PNB Pariba consolidated financial statements for year ended 31 december 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://invest.bnpparibas.com/sites/default/files/documents/2014-audited_financial_statements.pdf.
18. Офіційний сайт Oxford University Endowment Management. – Режим доступу : <http://ouem.co.uk>.
19. Офіційний сайт U.S. Department of the Treasury. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov/initiatives/recovery/Pages/babs.aspx>.
20. Офіційний сайт Federal Student Aid. An Office of the U.S. Department of Education. – Режим доступу : <https://studentaid.ed.gov/sa/types/grants-scholarships/pell>.